

УДК 342.95

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-191-195

Артем ПЛАХОТНИЙ[©]

викладач

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІДМЕЖУВАННЯ ПОНЬТЬ: ЗАСТОСУВАННЯ, АКТИВНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ЗАКОНІ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ

У статті зосереджено увагу на порівнянні і відмежуванні термінів застосування, активне застосування та використання вогнепальної зброї. Розглянуто окремі аспекти застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України під час виконання службових обов'язків. Проаналізовано чинні нормативно-правові акти, що розмежовують терміни щодо застосування, активного застосування та використання вогнепальної зброї, охарактеризовано основні наукові думки щодо окресленої проблематики. Визначено основні відмінності між поняттями: застосування вогнепальної зброї, активне застосування вогнепальної зброї та використання вогнепальної зброї.

Ключові слова: розмежування, порівняння, відмежування, застосування, активне застосування, використання, зброя, вогнепальна зброя, тілесні ушкодження, каліцтво, поранення, загибель.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, у зв'язку із чим держава повинна забезпечити реалізацію прав і свобод громадян.

Одним із центральних органів виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, є Національна поліція України.

Варто звернути увагу на те, що поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції [1].

Зазначене свідчить про те, що поліцейський повинен бути постійно готовим до професійного втручання в ту чи іншу ситуацію, яка виникає як під час виконання ним службових обов'язків, так і поза ними. Особливо це стосується патрульних поліцейських, які першими реагують на повідомлення про правопорушення, а також враховуючи їхнє цілодобове несення служби.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання щодо розмежування понять: застосування, активне застосування та використання вогнепальної зброї було і залишається актуальним. Цю проблематику досліджували В. Осадчий, Т. Мінка, В. Тимофєєв, А. Наточій, П. Андрушко, О. Бандурка, Ю. Баулін, В. Віденко, В. Новіков та ін. Однак єдиного та чіткого підходу щодо розмежування понять: застосування, активне застосування та використання на науковому рівні досі не вироблено.

Мета статті: наукове дослідження та розмежування понять: застосування, активне застосування та використання вогнепальної зброї поліцейськими відповідно до чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Найбільш суворим заходом примусу є застосування вогнепальної зброї, через що дуже важливим є дотримання вимог

© А. Плахотний, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2700-0214>

r_tsp@dduvs.in.ua

законодавства поліцейськими з метою недопущення перевищення повноважень та завдання шкоди. Зазначене актуалізує дослідження нормативно-правового регулювання відносин у сфері застосування поліцейських заходів примусу, у тому числі застосування вогнепальної зброї під час виконання поліцейськими своїх завдань та повноважень.

У контексті нашого дослідження варто звернути увагу саме на термінологічні характеристики понять: застосування, активне застосування та використання вогнепальної зброї.

Почнемо з того, що в Україні питання застосування вогнепальної зброї закріплено в ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» [1].

Сам факт закріплення на законодавчому рівні найсуворішого заходу примусу є позитивним і таким, що відповідає міжнародним правовим актам щодо застосування вогнепальної зброї. Водночас постають питання щодо термінології, вжитої в статті, яка регламентує застосування вогнепальної зброї.

Відповідно до ст. 46 Закону поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Зокрема, у ч. 10 коментованої статті зазначено, що поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити про активне застосування вогнепальної зброї свого керівника, який, зі свого боку, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора. Увівши поняття активне застосування, законодавець не розкриває його і не пояснює різницю між ним і терміном застосування.

Законодавець розмежує, що під час застосування зброї поліцейський повинен повідомити про це керівника, а в разі активного застосування зброї негайно повідомляється безпосередній керівник, який зобов'язаний передати цю інформацію центральному органу управління поліції та відповідному прокурору.

Отже, ст. 46 Закону практично у кожній частині містить дискусійні положення як в контексті визначення самого змісту, так і в питанні ігнорування мовних законів під час побудови речень. Не є винятком і ч. 10 ст. 46, тому що, по-перше, є розмитим питання інформування керівника під час застосування та активного застосування вогнепальної зброї, по-друге, не зрозуміло, як можна розрізнити поняття активне застосування вогнепальної зброї від застосування вогнепальної зброї?

Вважаємо за доцільне зосередити увагу на порівнянні термінів застосування та активного застосування вогнепальної зброї.

Існує така думка колективу авторів Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ у науково-практичному коментарі Закону України «Про Національну поліцію», які визначили активне застосування зброї як застосування вогнепальної зброї без попередження. Випадками такого застосування є:

- 1) в разі спроби особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;
- 2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;
- 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;
- 4) якщо особа чинить збройний опір;
- 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю [2, с. 220].

У вказаній роботі В. Осадчий провів етимологічний аналіз терміна застосовувати, та визначив, що це використання, вживання чого-небудь з користю, користування чимось, що виражається в активній поведінці. Зважаючи на це, можна зробити висновок, що В. Осадчий фактично прирівнює зміст термінів застосування та активне застосування вогнепальної зброї [3, с. 156].

Водночас цим колективом зроблено висновок, що це є не доцільним та помилковим, адже згідно з ч. 13 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» окреслено вичерпний перелік підстав використання вогнепальної зброї поліцейським, а саме: «Поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб» [1].

Також у коментарі наголошено, що різниця між двома термінами полягає у тому, що застосувати вогнепальну зброю поліцейський може лише до людини, а використати для забезпечення допоміжних функцій: виклик підкріплення та подання сигналу тривоги [4, с. 238].

З огляду на викладене автор не вбачає додаткового тлумачення чи розмежування поняття використання вогнепальної зброї, оскільки законодавець чітко визначив та передбачив у ч. 13 ст. 46 ЗУ «Про НП» правові підстави, за яких поліцейський може використати вогнепальну зброю.

Одночасно в згаданій вище роботі колективу ДДУВС фактично прирівнюється зміст термінів застосування та активне застосування вогнепальної зброї, що, на нашу думку, є не досить доцільним. Колектив авторів визначив застосування зброї як застосування вогнепальної зброї без попередження.

Однак ми можемо погодитися тільки з тим, що активно застосувати вогнепальну зброю поліцейський може лише до людини.

Вважаємо, що процес застосування вогнепальної зброї охоплює такі етапи: взяття до рук вогнепальної зброї (оголення зброї), приведення її у готовність, спрямування у бік правопорушника (об'єкта), здійснення пострілу за наявності підстав, передбачених ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» без завдання шкоди життю та здоров'ю особи правопорушника.

Під час аналізу чинних норм законодавства, які регулюють процес застосування та активного застосування вогнепальної зброї, мною була виокремлена досить суттєва різниця та відмінність між цими процесами, яка полягає в тому, що про застосування вогнепальної зброї поліцейський повинен повідомити письмово виключно свого керівника, а щодо факту активного застосування, то правоохоронець зобов'язаний повідомити керівника, який, зі свого боку, має обов'язок проінформувати відповідного прокурора та центральний орган управління поліції, що зазначено в ч. 10 ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію» [1] та у п. 54 Розділу II «Кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, пов'язані з поліцейськими, працівниками та курсантами (слухачами) навчальних закладів (навчальних центрів) зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та об'єктами, де вони розташовані» «Переліку правопорушень та подій, інформація про які подається до центрального органу управління поліції, головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві», затвердженого наказом НПУ від 04.07.2018 року № 645 [5].

У «Переліку правопорушень та подій, інформація про які подається до центрального органу управління поліції, головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві», затвердженого наказом НПУ від 04.07.2018 № 645 визначено, що у випадку застосування, використання зброї поліцейським або необережне поводження зі зброєю поліцейським, що призвело до загибелі чи поранення людини, правоохоронець через свого керівника повинен протягом 30 хвилин повідомити про цей факт центральний орган управління поліції. Винятком є факти застосування вогнепальної зброї, про які не повідомляється центральний орган управління поліції, однак про факти активного застосування зброї завжди повідомляється [5].

Також відповідно до п. 1 Розділу III Особливості обліку окремих надзвичайних подій «Порядку складання форм звітності № 1-НП о/с «Звіт про стан дотримання законності поліцейськими та надзвичайні події за їх участю», затвердженого наказом НПУ від 21.07.2016 № 626, до фактів застосування зброї, які підлягають обліку, належать випадки, внаслідок яких поліцейський стріляв на влучення в ціль незалежно від наслідків таких дій. Попереджувальний постріл та випадки використання зброї обліку не підлягають.

І як наслідок, аналізуючи та поєднуючи між собою чинні положення ЗУ «Про Національну поліцію», «Переліку правопорушень та подій, інформація про які подається до центрального органу управління поліції, головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві», затверджений наказом НПУ від 04.07.2018 № 645 та «Порядок складання форм звітності № 1-НП о/с «Звіт про стан дотримання законності поліцейськими та надзвичайні події за їх участю», затверджений наказом НПУ від 21.07.2016 № 626, можемо констатувати, що застосування зброї може вважатися активним лише в тому випадку, коли особі внаслідок пострілу було

спричинено загибель, каліцтво або травмування, про що поліцейський повідомляє керівнику, який зобов'язаний проінформувати про це прокурора та центральний орган управління поліції.

Водночас констатація вказаного вище факту впливає також із аналізу ст. 42-46 ЗУ «Про НП», де чітко визначено, що лише в разі завдання особі тілесних ушкоджень, поранення або каліцтва внаслідок застосування поліцейських заходів примусу, правоохоронець через керівника зобов'язаний повідомити відповідного прокурора.

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищевикладене, варто зазначити, що застосування вогнепальної зброї поліцейським полягає у взятті до рук зброї (оголенні), приведенні її у готовність та здійсненні пострілу за наявності підстав, які передбачені ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію», без завдання шкоди життю та здоров'ю особи (людині, правопорушнику). Після такого застосування поліцейський повинен повідомити про цей факт безпосереднього керівника для проведення подальшого службового розслідування та списання використаних набоїв [6, 7].

Активне застосування вогнепальної зброї полягає у взятті до рук (оголенні) вогнепальної зброї, приведенні її у готовність, спрямовування у бік правопорушника та здійснення пострілу з обов'язковим нанесенням особі тілесних ушкоджень (каліцтва, травмування, поранення, загибель).

Після активного застосування вогнепальної зброї поліцейський зобов'язаний негайно повідомити свого керівника, який повинен проінформувати відповідного прокурора та центральний орган управління Національної поліції для призначення службового розслідування, списання набоїв і внесення відомостей в ЄРДР та початку досудового розслідування за фактом нанесення шкоди здоров'ю або смерті особи внаслідок дій поліцейського [6–8].

Одночасно варто зазначити, що поняття використання є єдиним у своєму розумінні, містить правові підстави та притаманне виключно до використання саме вогнепальної зброї, а не до інших поліцейських заходів примусу, які лише застосовуються, що узгоджується та підтверджується аналізом ст. 42–46 Закону України «Про Національну поліцію».

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 25.10.2022).
2. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / кол. авт.; кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. Т. П. Мінка. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.
3. Осадчий В. І. Кримінально-правова складова регламентування поліцейських заходів примусу в Законі України «Про Національну поліцію». *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 4. С. 154–160.
4. Тимофєєв В. П. Активне застосування вогнепальної зброї: поняття та характеристика. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали V Міжнародної науково-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 237–238.
5. Наказ Національної поліції України № 645 від 04.07.2018. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (дата звернення: 25.10.2022).
6. Наказ Національної поліції України № 893 від 07.11.2018. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (дата звернення: 25.10.2022).
7. Наказ Національної поліції України № 828 від 11.10.2018. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (дата звернення: 25.10.2022 р.).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

Надійшла до редакції 13.06.2023

References

1. Pro Natsionalnu politsiiu [Щт the National Police] : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII. Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (access date: 25.10.2022 r.). [in Ukr.].
2. Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiiu» [Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine "On the National Police"] / kol. avt.; ker. avt. kol. d-r yuryd. nauk, dots. T. P. Minka. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2017. 480 p. [in Ukr.].
3. Osadchyi, V. I. (2015) Kryminalno-pravova skladova rehlamentuvannia politseiskykh zakhodiv prymusu v Zakoni Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiiu» [The criminal law component of the

regulation of police coercive measures in the Law of Ukraine "On the National Police"]. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*. № 4. С. 154–160. [in Ukr.].

4. Tymofeiev V. P. (2021) Aktyvne zastosuvannia vohnepalnoi zbroi: poniattia ta kharakterystyka [Active use of firearms: concept and characteristics]. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty [: materialy V Mizhnarodnoi naukovoprakt. konf. (m. Dnipro, 12 bereznia 2021 r.)*. Dnipro : DDUVS, pp. 237–238. [in Ukr.].

5. Nakaz Natsionalnoi politsii Ukrainy № 645 vid 04.07.2018 [Order of the National Police of Ukraine No. 645 dated July 4, 2018]. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (access date: 25.10.2022). [in Ukr.].

6. Nakaz Natsionalnoi politsii Ukrainy № 893 vid 07.11.2018 r. [Order of the National Police of Ukraine No. 893 dated November 7, 2018]. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (access date: 25.10.2022). [in Ukr.].

7. Nakaz Natsionalnoi politsii Ukrainy № 828 vid 11.10.2018 [Order of the National Police of Ukraine No. 828 of October 11, 2018]. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (access date: 25.10.2022). [in Ukr.].

8. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (access date: 25.10.2022). [in Ukr.].

ABSTRACT

Artem Plakhotnyi. Current issues regarding the definition of application, active application and use of firearms in the National Police Act. The article focuses on comparing the terms of use and active use of firearms. Some aspects of the use of firearms by employees of the National Police of Ukraine during the performance of official duties are considered.

The National Police of Ukraine is one of the central bodies of the executive power that serves society by ensuring the protection of human rights and freedoms, countering crime, and maintaining public safety and order.

It is worth paying attention to the fact that a police officer throughout the territory of Ukraine, regardless of the position he holds, location and time of day, in the event that any person addresses him with a statement or notification of events that threaten personal or public safety, or in the event upon direct detection of such events is obliged to take the necessary measures for the purpose of rescuing people, providing assistance to persons who need it, and to notify the nearest police authority.

The above indicates that a police officer must be constantly ready for professional intervention in any situation that arises both during the performance of his official duties and outside of them. This is especially true for patrol officers, who are the first to respond to reports of crime, and given their 24-hour duty.

The most severe measure of coercion is the use of firearms, in connection with which it is extremely important for the police to comply with the requirements of the law in order to prevent excesses of authority and causing harm. The aforementioned actualizes the research of normative and legal regulation of relations in the sphere of the application of police coercive measures, including the use of firearms during the police officers' performance of their powers.

In the context of our research, it is worth paying attention to the terminological characteristics of the concepts of use and active use of firearms.

The current legal acts, which delimit the terms regarding the use and active use of firearms, have been analyzed, and the main scientific opinions regarding the outlined issues have been characterized. The authors identified the main differences between the concepts of use of firearms and active use of firearms.

Keywords: *saparation, comparison, delimitationn, application, active application, use, weapon, firearm, bodily harm, maim, wound, death.*